

TORNYAI

NAGY IMRE - TÓTH KÁROLY - NÁTYI RÓBERT

NAGY IMRE – TÓTH KÁROLY – NÁTYI RÓBERT

TORNYAI

Tanulmányok Tornyai János (1869–1936) születésének 150. évfordulója tiszteletére
Papers Dedicated to the 150th Anniversary of the Birth of János Tornyai (1869–1936)

Tornyai János Múzeum
Hódmezővásárhely
2020

SZERZŐK

Dr. Nagy Imre művészettörténész, ny. múzeumigazgató
Dr. Nátyi Róbert művészettörténész, dékán
Dr. Tóth Károly művészettörténész

SZERKESZTŐ

Dr. Nagy Imre művészettörténész,
a *Tornyai János Emlékév 1869-2019* kurátora

A REPRODUKCIÓKAT VÁLOGATTA

Dr. Nagy Imre művészettörténész

ANGOL FORDÍTÁS

Nagy Máté

GRAFIKAI TERVEZÉS, KÉPEK DIGITÁLIS
RETUSÁLÁSA, NYOMDAI ELŐKÉSZÍTÉS
Szántó Míra Judit

REPRODUKCIÓK FORRÁSA

© Tornyai János Múzeum, Hódmezővásárhely – Dömötör Mihály,
Donka Gábor, Dr. Nagy Imre
© Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria, Budapest
© Antal – Lusztig-gyűjtemény, Debrecen (a Déri Múzeum jóvoltából)
© Móra Ferenc Múzeum, Szeged – Dömötör Mihály
© Türr István Múzeum, Baja – Nível Béla
© Herman Ottó Múzeum, Miskolc – Mészáros Viktória
© Jósza András Múzeum, Nyíregyháza – Donka Gábor

KIADVÁNYMENEDZSER

Elek András és Dr. Nagy Imre

© Tornyai János Múzeum és Közművelődési Központ, 2020
ISBN: 978-963-7379-68-0

FELELŐS KIADÓ

Dr. Miklós Péter múzeumigazgató
Tornyai János Múzeum és Közművelődési Központ
Hódmezővásárhely 2020

NYOMDAI KIVITELEZÉS

Keskeny és Társai 2001 Kft.
1158 Budapest, Rákospalotai határút 6.
Felelős vezető: Keskeny Árpád
Készült 300 példányban.

A borítón: *Ülő akt* [részlet]. 1919. olaj, vászon papírlemezre kasírozva.
47 x 38 cm. J.b.l.: 919. jan. 6. TJM, ltsz.: 55.280.
A címlappal szemben: *Az idős Tornyai* (1930 körül).
TJM HGy, ltsz.: 85.48.1.

A KIADVÁNY MEGJELÉNÉSÉT
A NEMZETI KULTURÁLIS ALAP TÁMOGATTA.

AUTHORS

Imre Nagy PhD, art historian, museum director (retired)
Róbert Nátyi PhD, art historian, dean
Károly Tóth PhD, art historian

EDITOR

Imre Nagy, PhD, art historian, the Curator of the *Memorial Year
of János Tornyai* 1869-2019

THE SELECTION OF THE IMAGES

Imre Nagy, PhD, art historian

ENGLISH TRANSLATION

Máté Nagy

GRAPHIC DESIGN, DIGITAL UPGRADING
AND PREPRESS
Míra Judit Szántó

PHOTOGRAPHIC CREDIT

© Tornyai János Museum, Hódmezővásárhely – photos by Mihály Dömötör,
Gábor Donka and Imre Nagy, PhD
© Museum of Fine Arts – Hungarian National Gallery, Budapest
© Antal – Lusztig-collection, Debrecen (by the contibution of Déri Museum)
© Móra Ferenc Museum, Szeged – photos by Mihály Dömötör
© Türr István Museum, Baja – photos by Béla Nível
© Herman Ottó Museum, Miskolc – photo by Viktória Mészáros
© Jósza András Museum, Nyíregyháza – photo by Gábor Donka

MANAGERS OF THE PUBLICATION

András Elek and Imre Nagy, PhD

© Tornyai János Museum and Cultural Center, 2020
ISBN: 978-963-7379-68-0

RESPONSIBLE EDITOR

Péter Miklós, habil., Director
Tornyai János Museum and Cultural Center
Hódmezővásárhely 2020

PRINTING

Keskeny és Társai 2001 Ltd.
1158 Budapest, Rákospalotai határút 6.
CEO: Árpád Keskeny
Printed in 300 copies.

On the Cover: *Sitting Nude* [detail]. 1919. oil canvas mounted on paperboard.
47 x 38 cm. Signed bottom left: 919. jan. 6. TJM, ltsz.: 55.280.
Frontispiece: *The old Tornyai* (ca. 1930).
TJM HGy, ltsz.: 85.48.1.

THE PUBLICATION IS SUPPORTED
BY THE NATIONAL CULTURAL FUND OF HUNGARY.

TARTALOMJEGYZÉK

MIKLÓS PÉTER

Előszó

NAGY IMRE

„Múzeumot csinált, felolvasott...

Vásárhelynek becsületes nevet szerzett”

Tornyai János életútja

NÁTYI RÓBERT

„... csak a legutóbbi időben kezdtem

igazán pingálni...”

Tornyai János stílusának,
modernizmusának gyökerei

TÓTH KÁROLY

Munkácsy Mihály műterme és a Julian

Akadémia között, avagy Tornyai János

Párizsban (1894 – 1897)

TÓTH KÁROLY

Az alföldi festészet

Tornyai János hozzájárulása egy

művészettörténeti fogalom létrejöttéhez

NAGY IMRE

„Én nagyon jó ember vagyok,

de nagyon rossz természetem van”

Tornyai János és a nők

TÓTH KÁROLY

Tornyai János életrajzi kronológiája

Rövidítések jegyzéke

Irodalomjegyzék

CONTENTS

7 PÉTER MIKLÓS

9 Foreword

10 IMRE NAGY

62 „He founded a museum, gave lectures...

gained a honorable name for Vásárhely”

Biographic Outlines of János Tornyai's Life (summary)

64 RÓBERT NÁTYI

116 „... I really only started painting recently...”

The Roots of the Style and Modernism

of János Tornyai (summary)

118 KÁROLY TÓTH

136 Between the Atelier of Mihály Munkácsy and

the Académie Julian – János Tornyai in Paris

(1894 – 1897) (summary)

138 KÁROLY TÓTH

188 The 'Painting of Alföld'

János Tornyai's Contribution to the Birth

of an Art Historical Phenomenon (summary)

190 IMRE NAGY

292 „I am a decent man but I do have a bad nature”

János Tornyai and the Women

(summary)

294 KÁROLY TÓTH

Biographic Chronology of János Tornyai

301 List of Abbreviations

302 Bibliography

← *Tájkép tanyával*. [részlet].
1910-es évek. olaj, papírlemez.
35 x 48 cm. J.b.l.: *Tornyai*.
Landscape with Farm. [detail].
1910s. oil, paperboard. 35 x 48 cm.
Signed bottom left: *Tornyai*.
TJM, ltsz.: 5996.

ELŐSZÓ „Nincs, vagy legalább eddig még nem, volt, aki ezt a 60 ezer lelket számláló tősgyökeres magyar várost – nagy erőteljes fiát ennek a szegény kis hazának – nehéz, tunya álmából fölrázván, odavezetné az őt megillető helyre, ahol a haladás, az erkölcs, a jó ízlés zászlóját lobogtatják.”

Ezekkel a gondolatokkal lobbantotta lángra a százötven éve született Tornyai János festőművész, múzeumunk névadója Hódmezővásárhely kulturális életének tüzeit 1900-ban. Személyében nem csupán a gyújtószikrát, a föllobbanó parazsat tisztelhetjük, hanem életműve és hatása a huszonegyedik század művészeti világában is fáklyaként lobog.

Kései művészetszervező utódaiaként 2019-ben egész éves programsorozattal tisztelgettünk az emléke előtt. A Tornyai emlékében néprajzi kiállítást és több mint kétszáz művét fölvonultató gyűjteményes tárlatot, a szellemében alkotó kortárs szimpóziumot és beszámoló kiállítást rendeztünk a Tornyai János Múzeumban. Emellett tudományos tanácskozással, a tanulmányokat összegző konferenciakötettel és kiállítási katalógussal mutattuk be Tornyai János jelentőségét. Ebben az impozáns kiadványban, számos eddig sehol sem publikált archív felvétel és korábban be nem mutatott festményreprodukció kíséri a Tornyai-életművet kiválóan ismerő három művészettörténész tanulmányait. Nagy Imre, múzeumunk korábbi igazgatója és az emlékév kurátora – egyben a kötet szerkesztője – tanulmányaiban a művész emberi és művészeti kapcsolatait tekinti át, Tóth Károly, mint a vásárhelyi művészcsoport történetének első tudományos igényű monográfusa, Tornyai életútjára és korai korszakára fókuszál, míg Nátyi Róbert – e kiadványsorozat előző, a művésztárs és barát Endre Béla monográfiájának szerzője – Tornyai máig ható modernizmusát mutatja be.

A Nemzeti Kulturális Alap anyagi támogatásával megjelenő kiadványunk nemcsak újra elhelyezi Hódmezővásárhely egyik legismertebb szülöttjét a hazai művészettörténet panteonjában, hanem új megvilágításba is állítja a művész oeuvre-jét, így minden művészet iránt érdeklődő olvasó polcán méltó helyre kerülhet.

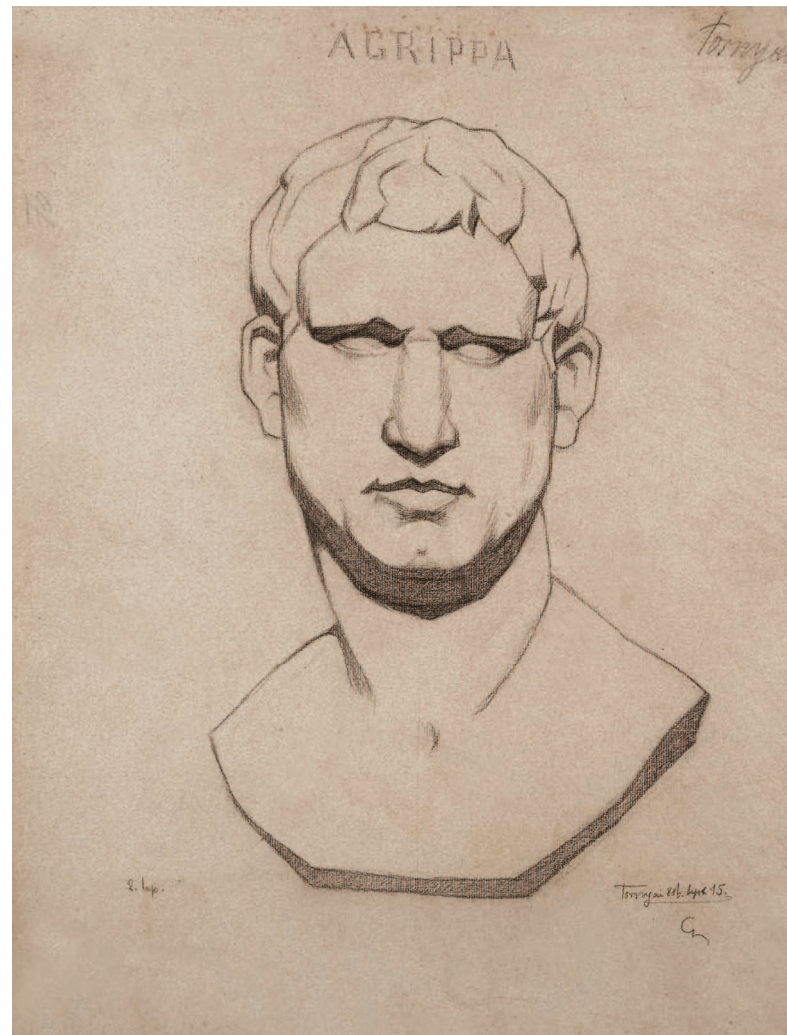
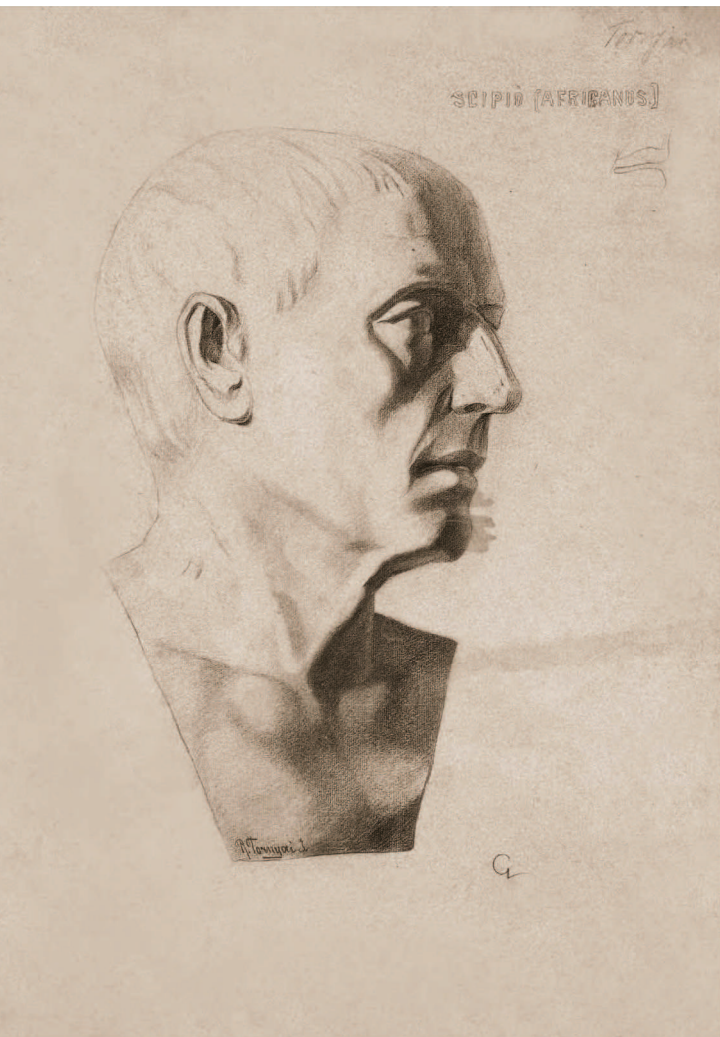
DR. HABIL. MIKLÓS PÉTER

múzeumigazgató

címzetes egyetemi tanár

↓ *Iskolai széntanulmány [Scipio Africanus].* é.n. [1886] szénrajz, papír. 58 x 42,5 cm. J.j.f.: *Tornyai.*
School Study in Charcoal [Scipio Africanus]. n.d. [1886] charcoal, paper. 58 x 42,5 cm. Signed upper right: *Tornyai.* TJM, ltsz.: 56.170.

↑ *Iskolai tanulmány: Agrippa.* 1886. szénrajz, papír. 51 x 42 cm. J.j.f.: *Tornyai.* J.j.l.: *Tornyai 886. szept. 15.*
School Study: Agrippa. 1886. charcoal, paper. 51 x 42 cm. Signed upper right: *Tornyai.* Signed bottom right: *Tornyai 886. szept. 15.* TJM, ltsz.: 56.176.

→ *Iskolai tanulmány: Haldokló N[agy]. Sándor.* 1886. szénrajz, papír. 55 x 43 cm. J.j.f.: *Tornyai.* J.b.l.: *Tornyai J. 886. nov.*
School Study: Alexander the Great Dying 1886. charcoal, paper. 55 x 43 cm. Signed upper right: *Tornyai.* Signed bottom left: *Tornyai J. 886. nov.* TJM, ltsz.: 56.171.

Nagy András János. 1894,
Párizs. olaj, vászon. 221 x 137 cm.
J.j.l.: Tornyai J. Paris.
András János Nagy. 1894,
Paris. oil, canvas. 221 x 137 cm.
Signed bottom right:
Tornyai J. Paris.
HÜRE

ő is átnézte a városi levéltárban őrzött dokumentumokat,² de ezeken kívül csak néhány Párizsból hazaküldött Tornyai levelet ismert. Az igazi áttörést a Tornyai-hagyaték 1984-es felbukkanása jelentette. Sok más dokumentum mellett előkerültek Tornyai Párizsban írt naplói, illetve több levele is. Ezek felhasználásával Bodnár Éva egy új fejezettel tudta bővíteni monográfiáját, több helyen szó szerint idézve az újonnan előkerült naplókát és leírásokat.³ A Tornyairól megjelent későbbi kiadványok ezért elsősorban Bodnár 1986-os könyvére támaszkodtak az időszak tárgyalásakor. Ehhez képest jelentett fordulatot, hogy a festő születésének 150. évfordulóját megelőző évtizedben megélnéül Tornyai kutatások több új – a festőtől független – forrásértékű adatot is feltártak a Franciaországban töltött időszakról.

Sok jobb módban élő magyar művésztársával ellentétben Tornyai nem lett volna képes útjának anyagi fedezetét előteremteni, ezért szülővárosa, Hódmezővásárhely ösztöndíjért folyamodott. Ezt elnyerve 1894 május közepén utazott Párizsba, ahová június elején ért.⁴ Egy akkori naplófogalmazványa szerint hamar elfogytak anyagi tartalékai, ezért főként magyar ismerőseitől kölcsönként összegekből élt augusztus végéig a Rue Jacob 17. szám alatt kis tetőtéri szobában.⁵ A magyar ismerősökkel, leendő mecénásokkal való kapcsolattartásból is következett, hogy ebben a két évben főként olyan műveken dolgozott, amelyeket magyarországi kiállításokra küldött be, tehát hazájában szeretett volna hatni és festőként érvényesülni. Ekkori naplójegyzetei arról tanúskodnak, hogy több Párizsban élő magyarral is felvette a kapcsolatot, illetve rendszeresen feljegyezte azoknak a honfitársainak a nevét, akikkel kávéházakban vagy művészeti intézményekben találkozott. Rendszeresen rögzítette azon barátainak a nevét, akik valamilyen formában – főként kis összegű kölcsönökkel – kíségtették, amikor egy-egy nagyobb kiadását követően anyagilag megszorult.

Azért, hogy ösztöndíja részleteit korábban utalják, 1894. augusztus 23-án közvetlenül Hódmezővásárhely akkori polgármesteréhez, Baksa Lajoshoz fordult levelében, amelyben részletesen leírta, hogy eddig mit csinált.

„Ezen elmúlt 3 hónapot itt eddig úgy töltöttem, ahogy előre terveztem és a leghelyesebbnek gondoltam, s hogy azzal a Tek.[intetes] Tanács is meg lehet elégedve. Tanulmányoztam a louvre-i s luxemburg-i múzeumokat,⁶ a Városháza⁷ gyönyörű képeit, a versailles-i s a Panthéonban levő

2 | Kiss 1957. 51–57.

3 | Bodnár 1986. 47–64.

4 | Tornyai János levele Hódmezővásárhely Városi Tanácsnak, Párizs, feltehetően 1894 áprilisa.

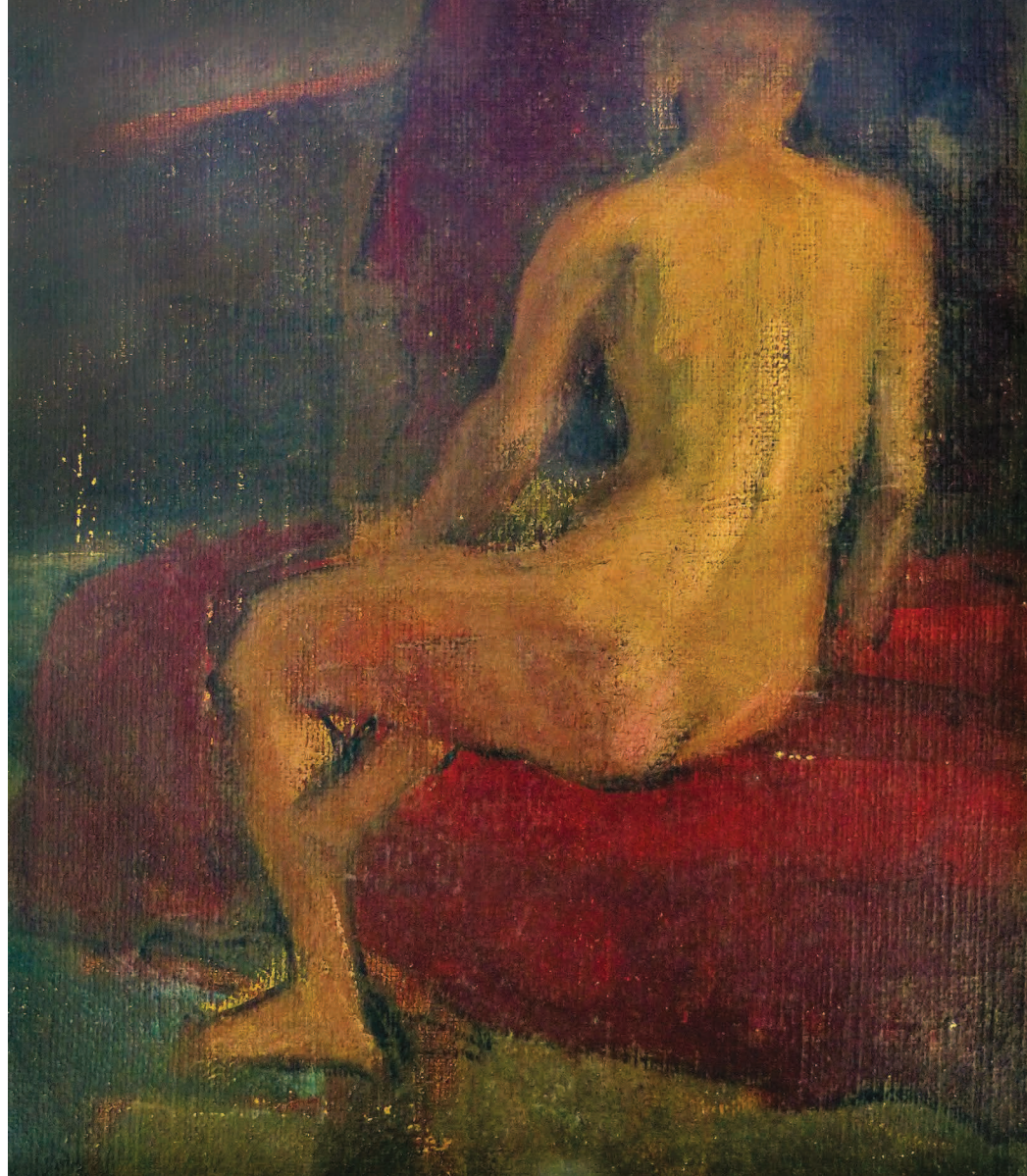
Magyar Nemzeti Levéltár – Csongrád Megyei Levéltár Hódmezővásárhelyi Levéltára, ltsz. II. 1666/1896.

5 | Tornyai János naplója, SzM – MNG Adattár, ltsz. 24890/2013/1/3. 3.

6 | Musée de Luxembourg képtára a modern francia festészet bemutatóhelye volt, naplójegyzései alapján ide sokszor visszatért Tornyai.

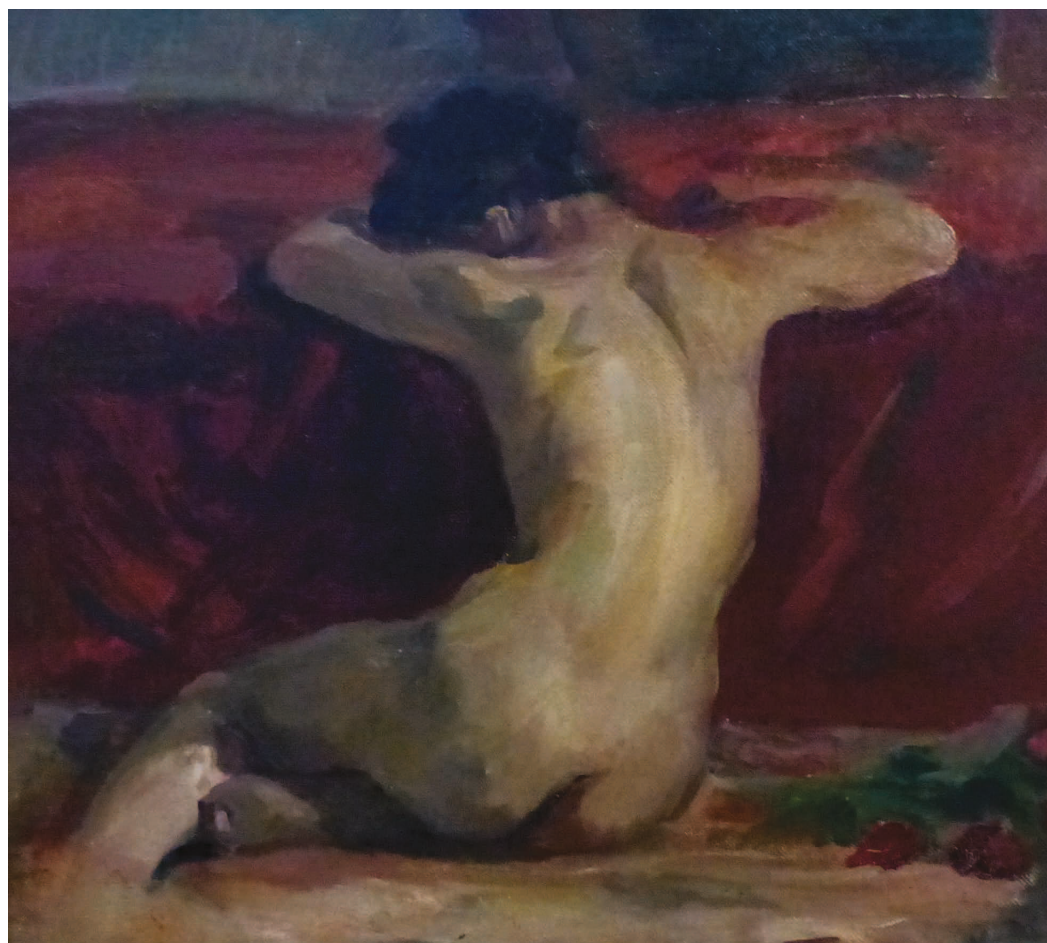
7 | Az Hôtel de Ville (Városháza) nem rendelkezett saját gyűjteménnyel, de a századforduló akadémikus mesterei jelentős falkép-ciklusokkal díszítették az épületet.

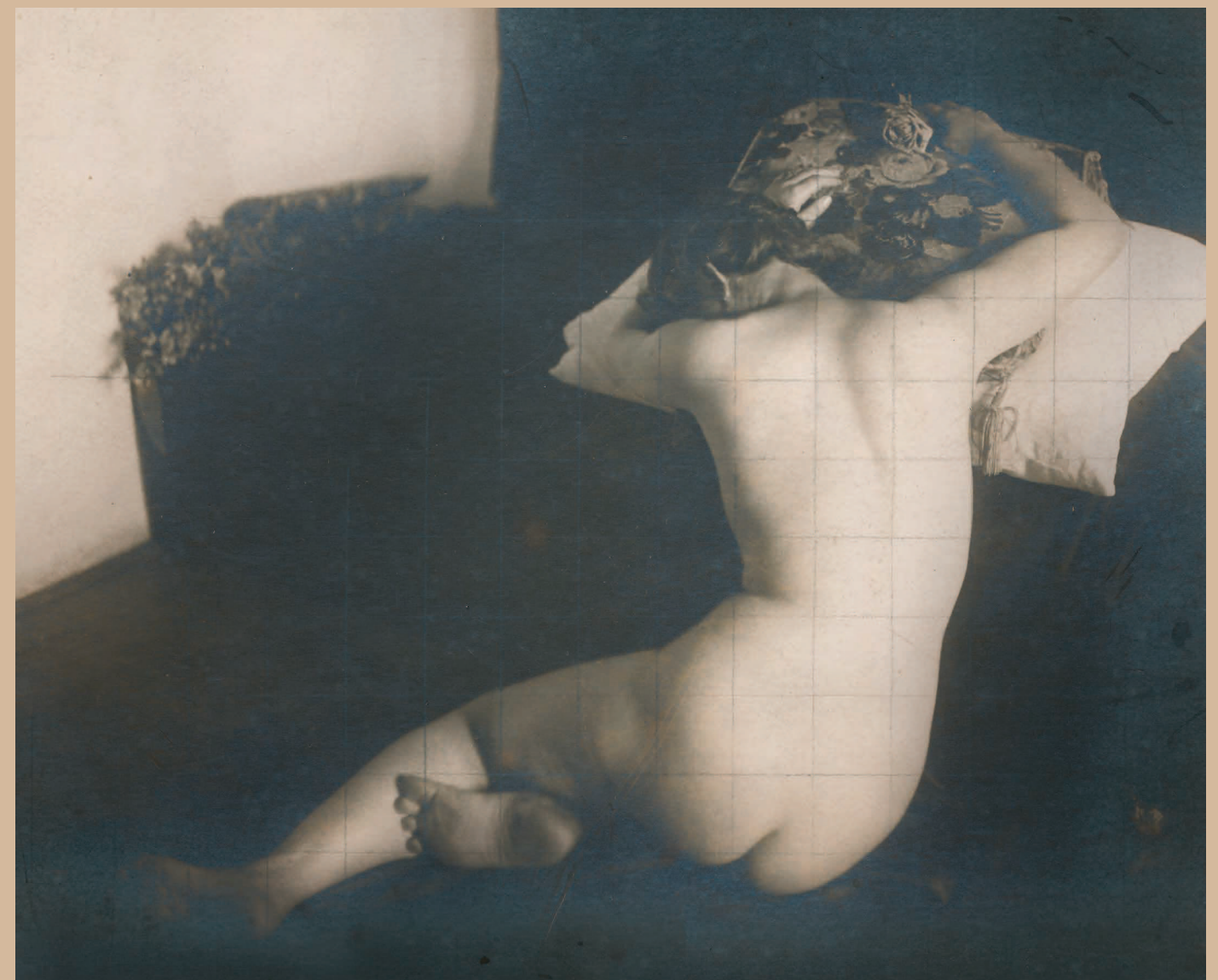
← *Ülő akt.* 1918.
olaj, vászon. 53 x 45 cm. J.n.
Sitting Nude. 1918. oil, canvas.
53 x 45 cm. Unsigned.
TJM, ltsz.: 56.450.

→ FRIDRICH JÁNOS
Tornyai János a mártélyi műteremben. 1918. június.
János Tornyai in his Studio at Mártély. June 1918.
TJMHGy, ltsz.: 98.8.18.

← *Ülő hátakt.* 1918.
olaj, vászon. 63 x 58 cm.
J.j.l.: *Tornyai.*
Sitting Nude, Back View.
1918. oil, canvas. 63 x 58 cm.
Signed bottom right: *Tornyai.*
TJM, ltsz.: 65.12.

→ Ismeretlen fényképész
Ágyra hajló női akt. 1918-19.
Unidentified photographer
Female Nude Leaning on a Bed.
1918-19.
SzM – MNG Adattár, 2
2935/1989/XXI/II/2.

RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE
 LIST OF ABBREVIATIONS

A–L	Antal–Lusztig-gyűjtemény, Debrecen Antal–Lusztig-collection, Debrecen
é.n.	év megjelölése nélkül.
HOM	Herman Ottó Múzeum, Miskolc
HÖRE	Hódmezővásárhely-Ótemplomi Református Egyházközség Calvinist Church of the Old Temple Congregation, Hódmezővásárhely
HÜRE	Hódmezővásárhely-Újtemplomi Református Egyházközség Calvinist Church of the New Temple Congregation, Hódmezővásárhely
J.b. és j.l.:	Jelzés balról és jobbról lenn:
J.b.f.:	Jelzés balra fenn:
J.b.k.:	Jelzés balra középen:
J.b.k.l.:	Jelzés balra középen lenn:
J.b.l.:	Jelzés balra lenn:
J.j.f.:	Jelzés jobbra fenn:
J.j.k.:	Jelzés jobbra középen:
J.j.l.:	Jelzés jobbra lenn:
J.k.:	Jelzés középen:
J.k.l.:	Jelzés középen lenn:
j.l.:	jobbra lenn:
J.n.	Jelzés nélkül.
JAM	Jósa András Múzeum, Nyíregyháza
ltsz.:	leltári szám: catalogue number:
MFM	Móra Ferenc Múzeum, Szeged
Mgt.	Magántulajdon. Private collection.
n.d.	No date.
SzM – MNG	Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria, Budapest Museum of Fine Arts – Hungarian National Gallery, Budapest
SzM – MNG Adattár	Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria Adattár Museum of Fine Arts – Hungarian National Gallery Archives
TIM	Türr István Múzeum, Baja
TJM	Tornyai János Múzeum, Hódmezővásárhely
TJMHGy	Tornyai János Múzeum Helytörténeti Gyűjtemény Tornyai János Museum Collection of Local History
TJM, L-	Tornyai János Múzeum Képzőművészeti Gyűjtemény Tornyai festménylelet katalógusszáma Tornyai János Museum Collection of Fine Arts Tornyai-finds catalogue number

← Gyümölcsös kert. 1920-as évek közepe.
 olaj, falemez. 43 x 43 cm. J.b.l.: *Tornyai*.
Orchard. mid 1920s. oil, wooden board.
 43 x 43 cm. Signed bottom left: *Tornyai*.
 TJM, L-50.

→→ Ismeretlen fényképész
Tornyai János ismeretlen aktmodelljével pózol a Serház téri műteremben. é.n.
 Unidentified photographer
János Tornyai Poses with His Nude Model in His Studio at Serház tér. n.d.
 SzM – MNG Adattár, 22935/1989/XXI/II/6.

.....Konvencióktól-szabálytól, rajztudástól
és aprólékoságtól felszabadultan csak
a legutóbbi időben kezdtem igazán pingálni...
De bizonyos, hogy hiszem, hogy olyan anyaggal
mehetek le s olyan kiállítást rendezhetünk
Hódmezőn a mi drága földjeinknek,
jóakaróimnak és jóbarátainknak, amilyen
még nem igen volt Vásárhelyen és sehol
az országban; de még Párisban sé nagyon
gyakran... Ezt én mondom:
Tornyai János.”

